Giải pháp nâng cao cơ hội làm đúng ngành đào tạo sau khi tốt nghiệp của sinh viên Học viện Báo chí và Tuyên truyền

TS DƯƠNG THỊ THU HƯƠNG
Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: duonghuong_xhh@yahoo.com

Nhận ngày 15 tháng 12 năm 2021; chấp nhận đăng tháng 3 năm 2022.

Tóm tắt: *Bài viết đề cập đến thực trạng làm trái ngành đào tạo của sinh viên (SV) sau tốt nghiệp và phân tích nguyên nhân của thực trạng nói trên. Phân tích dựa trên số liệu có sẵn từ các nghiên cứu đã công bố tại một số trường đại học trong đó có sinh viên tốt nghiệp một số ngành tại Học viện Báo chí và Tuyên truyền (HV). Đồng thời đưa ra những gợi ý để giải quyết các vấn đề cốt lõi của thực trạng SV làm trái ngành đào tạo, trong đó chú trọng đến chiến lược hướng nghiệp cho học sinh từ những cấp học phổ thông và tăng cường gắn kết cơ sở đào tạo, sinh viên với thị trường lao động, nhà tuyển dụng, giúp sinh viên nhanh chóng thích ứng và tìm được việc làm đúng với ngành đào tạo.*
Từ khoá: *sinh viên; tuyển dụng; việc làm; trái ngành đào tạo.*

Abstract: *The article mentions the reality of students doing jobs that are unrelated to their major and analyzes its reasons. The analysis is based on data accessible from published studies at a number of universities, including graduates from Academy of Journalism and Communication. The article also provides suggestions to solve the core issues of this phenomenon, focusing on career guidance strategies for students from high school, strengthening the connection among training institutions, students, labor market and employers to help them quickly adapt and find a job in the field of their major.*
Keywords: *students; recruitment; jobs; unrelated to university major.*

Vấn đề việc làm của SV sau tốt nghiệp, đặc biệt việc làm đúng chuyên ngành đào tạo là vấn đề được quan tâm không chỉ của cơ sở đào tạo mà của nhiều bộ ngành. Đây là chỉ số đánh giá hiệu quả công tác đào tạo và khả năng thích ứng của SV sau tốt nghiệp với thị trường lao động, đồng thời đánh giá về cung và cầu của thị trường lao động đối với các ngành đào tạo cụ thể. Việc tiến hành khảo sát và công bố tình trạng việc làm của SV sau một năm tốt nghiệp cũng là yêu cầu báo cáo bắt buộc của các trường Đại học từ phía Bộ Giáo dục và Đào tạo. Đây là căn cứ để các trường có các giải pháp cân đối chỉ tiêu đào tạo, thay đổi, cải tiến chương trình đào tạo để tăng cơ hội việc làm của sinh viên sau khi tốt nghiệp, hội nhập vào thị trường lao động. Tuy nhiên, các số liệu báo cáo cũng như các nghiên cứu trong những năm vừa qua vẫn cho thấy tỷ lệ cao SV ra trường làm trái ngành đào tạo: theo thống kê của Bộ Lao động - Thương binh và Xã hội có khoảng 60% SV ra trường làm việc trái với ngành, chuyên môn được đào tạo (trích lại Dân Trí, 2020). Trong năm 2020 vừa qua, Học viện Báo chí Tuyên truyền đã tham gia chương trình kiểm định đánh giá ngoài với một số chương trình đào tạo. Kết quả cho thấy bên cạnh những thành tích đạt được như tỷ lệ có việc làm sau tốt nghiệp cao thì vẫn tồn tại tình trạng làm trái ngành đào tạo. Tăng cơ hội làm việc đúng ngành đào tạo cho SV sau tốt nghiệp không chỉ giúp người lao động phát huy được kiến thức, kỹ năng đã được đào tạo chuyên sâu mà còn tránh lãng phí thời gian, tiền bạc phải đào tạo lại sau khi ra trường.

1. Thực trạng làm trái ngành sau tốt nghiệp của sinh viên hiện nay

Những năm gần đây, thực trạng SV làm trái ngành đào tạo sau khi ra trường đã được phản ánh rất phổ biến

trên các phương tiện thông tin đại chúng. Ngày 11.11.2020, trên báo Thanh Niên đã có bài viết phản ánh thông qua bài viết "Vì sao có khoảng 50% SV làm việc trái ngành đào tạo", trong đó có đề cập đến kết quả khảo sát tình trạng việc làm của một số trường đại học tại khu vực Đà Nẵng, Thành phố Hồ Chí Minh, Bạc Liêu với khoảng trên dưới 50% SV có việc làm đúng chuyên ngành đào tạo sau 12 tháng ra trường(1). Kết quả khảo sát về thực trạng có việc làm cho SV trường Đại học Công đoàn sau tốt nghiệp (giai đoạn 2015 - 2019) khảo sát với 1.171 sinh viên, được công bố gần đây cũng cho thấy, tỷ lệ SV có việc làm các ngành đào tạo là tương đối cao (trên 90%), tuy nhiên có đến hơn 60% tổng số SV được hỏi cho biết làm không đúng ngành đào tạo (bao gồm 33% làm trái ngành đào tạo, 28,1% làm gần ngành đào tạo) và chỉ có 38,8% làm đúng ngành đã được đào tạo. Số liệu khảo sát SV trường Đại học Công đoàn về tình trạng việc làm sau một năm ra trường (giai đoạn 2015 - 2019) cho thấy chỉ có 38,8% SV làm đúng ngành sau ra trường, tỉ lệ làm gần ngành là 28,1% và làm trái ngành là 33%(2).

Học viện Báo chí và Tuyên truyền năm 2021 đã tiến hành đánh giá ngoài với 4 chương trình đào tạo (triết học, xã hội học, quan hệ quốc tế, quan hệ công chúng), tình trạng làm việc không đúng ngành đào tạo cũng là vấn đề đáng quan tâm đối với 4 ngành đào tạo được đánh giá, trong đó có ngành Xã hội học. Tỷ lệ SV có việc làm sau một năm ra trường đối với SV ngành Xã hội học luôn ở mức cao (trên dưới 90%), tuy nhiên tỷ lệ có việc làm đúng ngành đào tạo những năm gần đây là thấp (41%), tương đương với số liệu nghiên cứu tại trường công đoàn cùng thời điểm(3).

Bảng 1: Tỷ lệ có việc làm qua khảo sát sinh viên đã tốt nghiệp
Ngành XHH, Học viện BCTT (*thời điểm khảo sát sau 1 năm tốt nghiệp*)

Năm tốt nghiệp	2016	2017	2018	2019
1. Số lượng người khảo sát phản hồi (người)	20	19	73	32
2. Tỷ lệ sinh viên có việc làm (%) (trong số phản hồi)	95%	94,7%	95%	88%
2.1. Tỷ lệ sinh viên có việc làm đúng ngành đào tạo (%)	61%	22%	59%	59%
2.2. Tỷ lệ sinh viên có việc làm trái ngành/ gần ngành đào tạo (%).	39%	78%	41%	41%

(Nguồn: số liệu khảo sát của TTKT&KĐCLĐT, HVBC&TT, 2021)

Một số chuyên ngành khác đào tạo tại HVBC&TT với nhu cầu tuyển dụng cao trên thị trường lao động như Quan hệ công chúng (QHCC), Quan hệ Quốc tế (QHQT), tình trạng làm trái ngành vẫn tương đối phổ biến: ví dụ tỷ lệ làm trái ngành đối với SV ngành QHCC tốt nghiệp năm 2018 là 22%, năm 2019 là 12%; tỷ lệ làm trái ngành đối với sinh viên ngành QHQT tốt nghiệp năm 2018 là 36%, năm 2019 là 34%. Riêng đối với ngành Triết học, tỉ lệ sinh viên làm trái ngành đào tạo là rất cao: năm 2018 là 68% và năm 2019 là 65%.

Về nguyên nhân khách quan: xu hướng giảm biên chế trong cơ quan nhà nước dẫn đến thu hẹp cơ hội việc làm của SV sau ra trường ở nhiều ngành đào tạo, trong đó ngành khoa học xã hội và nhân văn, lý luận chính trị bị ảnh hưởng rõ rệt hơn so với một số ngành khác.

Về mong muốn nơi làm việc sau khi tốt nghiệp, một số cuộc khảo sát cho thấy tỷ lệ SV mong muốn ở lại thành phố sau tốt nghiệp là rất lớn, bao gồm cả SV xuất thân nông thôn.

Kết quả nghiên cứu với gần 300 mẫu thực hiện đối với SV đang học tại HVBC&TT năm 2021.

Số liệu khảo sát trong đề tài cho thấy tỷ lệ SV dự kiến làm việc ở thành phố lớn lên đến gần 90% tổng số SV khảo sát, tiếp đến là lựa chọn làm việc ở thành phố vừa/nhỏ (hơn 50%), tỷ lệ SV dự định sẽ trở về nông thôn hay miền núi rất thấp (từ 14% đến 20%). Ngay cả với phương án lựa chọn sẽ đi "bất cứ nơi nào có việc làm" thì cũng chỉ 38,7% lựa chọn phương án này, vì thực tế sức hút ở thành phố lớn vẫn rất mạnh, do dù là phải làm trái ngành hay chưa có việc làm ngay. Với số lượng mong muốn ở lại Hà Nội hay đô thị quá đông trong khi cơ hội việc làm đúng ngành không nhiều dẫn đến tình trạng làm trái ngành rất phổ biến trong nhóm SV tốt nghiệp(4).

Bên cạnh mong muốn ở lại thành phố lớn, một số kết quả khảo sát cho thấy giá trị "tìm việc làm đúng ngành được đào tạo" không còn là một giá trị ưu tiên quan trọng nhất đối với SV, bên cạnh mong muốn được làm ở thành phố lớn thì "công việc ổn định" và công việc "có thu nhập cao" được xếp thứ tự ưu tiên cao nhất, còn "việc làm đúng chuyên môn" là giá trị được xếp ưu tiên thấp nhất trong định hướng tìm kiếm việc làm tương lai của SV.

Như vậy, bên cạnh nguyên nhân khách quan từ thay đổi thị trường lao động, việc làm trái ngành của SV sau tốt nghiệp bắt nguồn từ rất nhiều nguyên nhân chủ quan từ chính SV: mong muốn làm việc tại thành phố lớn và không đặt nặng giá trị phải làm đúng ngành/ nghề được đào tạo.

2. Giải pháp tăng cường cơ hội làm đúng ngành

đạo tạo cho sinh viên Học viện Báo chí & Tuyên truyền khi ra trường

Tiến trình công nghiệp hoá - hiện đại hóa đòi hỏi nhân lực lao động có chất lượng cao, được đào tạo bài bản, chuyên sâu, có kỹ năng xã hội, kinh nghiệm tích luỹ từ khi còn là SV. Bên cạnh đó, thị trường lao động mở cũng góp phần đa dạng hoá cơ hội việc làm cho SV tốt nghiệp, bao gồm cả cơ hội làm việc trái ngành đào tạo. Tuy nhiên, nếu tỷ lệ SV tốt nghiệp làm trái ngành cao sẽ dẫn đến nguy cơ lãng phí về đào tạo nguồn lực cũng như những vấn đề đặt ra về chất lượng đào tạo tại các trường. Nhằm tăng cơ hội làm việc đúng với chuyên ngành đào tạo, một số giải pháp được đề xuất như sau:

Thứ nhất, đối với định hướng lựa chọn ngành học cho học sinh: đây là nhiệm vụ cần làm từ sớm, bài bản và có lộ trình từ các bậc học phổ thông đầu tiên để học sinh có đủ thông tin, đủ thời gian tìm hiểu, thậm chí có cơ hội trải nghiệm. Lộ trình tìm hiểu và định hướng nghề nghiệp cần được lồng ghép hợp lý vào chương trình học phổ thông chính thức hoặc ngoại khoá theo từng cấp học, trong đó cần chú trọng trải nghiệm thực tế. Việc lựa chọn ngành học trên cơ sở hiểu biết thấu đáo về ngành và nghề sẽ học và theo đuổi sẽ giúp sinh viên có động lực học tập tốt, nuôi dưỡng tình yêu và đam mê với ngành học, ưu tiên giá trị "làm đúng ngành đào tạo" trong quá trình định hướng tìm kiếm việc làm, từ đó có những định hướng lựa chọn vị trí công việc phù hợp với ngành được đào tạo, đồng thời có trách nhiệm cao hơn với những lựa chọn cho định hướng nghề nghiệp tương lai của bản thân.

Bảng 2: Khu vực làm việc mong muốn sau khi tốt nghiệp sinh viên Học viện BCTT

(%)

TT	Sau khi tốt nghiệp muốn làm việc	Quan điểm (%)	
		Đúng	Sai
1	**Ở các thành phố lớn**	**89.3**	**10.7**
2	Ở các thành phố vừa/nhỏ	51.4	48.6
3	Ở nông thôn	19.8	80.2
4	Ở miền núi	14.8	85.2
5	Ở vùng sâu, vùng xa, hải đảo	13.2	86.8
7	Bất cứ nơi nào có việc làm	38.7	61.3

(Nguồn: Nguyễn Thị Mến Thương, 2021, Đề tài nghiên cứu khoa học sinh viên)

Thứ hai, đối với chương trình đào tạo, cần có những điều chỉnh, cải tiến theo hướng phù hợp và đáp ứng tốt theo vị trí tuyển dụng. Muốn làm tốt được nhiệm vụ này, việc khảo sát nhu cầu nhà tuyển dụng cũng như phản hồi của nhà tuyển dụng đối với chương trình đào tạo, năng lực của người lao động cần được tiến hành thường xuyên và đi vào thực chất. Bên cạnh nhiệm vụ kết nối tốt và hiệu quả nhà tuyển dụng với cơ sở đào tạo, chương trình đào tạo cũng cần chú trọng hơn nữa việc kết nối người học với thị trường lao động từ những năm học đầu tiên của SV tại khoa chủ quản thông qua các hoạt động như: thực hành môn học, kiến tập, thực tập nghề nghiệp. Khoa đào tạo, đoàn thanh niên cần phát huy vai trò là cầu nối nói trên thông qua đa dạng các hoạt động bổ trợ khác như: toạ đàm hướng nghiệp, kết nối giao lưu, chia sẻ với mạng lưới cựu SV hiện đang công tác trong lĩnh vực nghề nghiệp được đào tạo.

- *Thứ ba,* tăng cường công tác giáo dục chính trị và tư tưởng đối với SV, giúp SV có định hướng nghề nghiệp trên cơ sở giá trị xã hội đúng đắn. Tăng cường giáo dục tinh thần tuổi trẻ "không ngại khổ, không ngại khó", các giá trị quan trọng trong lựa chọn nghề nghiệp, bao gồm giá trị, đạo đức nghề nghiệp, việc làm đúng nghề. Các hoạt động này có thể lồng ghép trong các buổi toạ đàm, hoạt động ngoại khoá, hoạt động của đoàn thanh niên nhà trường, khoa chủ quản.

Thực trạng SV làm trái ngành đào tạo có nguy cơ dẫn đến tình trạng lãng phí nguồn lực, thời gian đào tạo, chất lượng lao động không đáp ứng, thị trường lao động khủng hoảng. Bên cạnh nguyên nhân khách quan từ thị trường lao động, nguyên nhân chính nằm ở sự lựa chọn và giá trị lựa chọn nghề nghiệp của SV đang có những vấn đề cần định hướng lại, đồng thời công tác định hướng nghề nghiệp cho thanh niên cũng cần được xem là nhiệm vụ trọng tâm, cần có chiến lược lâu dài, hiệu quả và phù hợp với từng cấp học, đồng thời có kết nối hiệu quả giữa cơ sở đào tạo và nhà tuyển dụng, thị trường lao động trong xây dựng chương trình đào tạo, thực hành, thực tập nghề nghiệp./.

(1) Ánh Hà Ánh (2020), "*Vì sao khoảng 50% sinh viên làm việc trái ngành đào tạo, Thanh niên*", tại trang: https://thanhnien.vn/vi-sao-khoang-50-sinh-vien-lam-viec-trai-nganh-dao-tao-post1010863.html.

(2) Thắng Đỗ Hồng Thắng (2021), *"Thực trạng và một số giải pháp việc làm cho sinh viên Đại học Công Đoàn sau khi tốt nghiệp",* Tạp chí Công Thương, số tháng 7.2021.

(3) Đề án tuyển sinh 2021 Học viện Báo chí & Tuyên truyền (2021), *Tại trang: https://tuyensinhajc.edu.vn/dao-tao-he-chinh-quy-tap-trung/item/1122-so-do-tiep-sinh-nhap-hoc-dai-hoc-chinh-quy-nam-2020.html.*

(4) Thương Nguyễn Thị Mến Thương (2021), "*Định hướng giá trị nghề nghiệp của sinh viên Học viện Báo chí & Tuyên truyền*". Đề tài nghiên cứu khoa học cấp trường, Học viện Báo chí % Tuyên truyền, Hà Nội.